

Minimumsbudget for forbrugsudgifter

ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Minimumsbudget for forbrugsudgifter

– hvad er det mindste, man kan leve for?

*af Jens Bonke og
Anders Eiler Wiese Christensen*

Syddansk Universitetsforlag

Minimumsbudget for forbrugsudgifter

– hvad er det mindste, man kan leve for?

Udgivet af: Rockwool Fondens Forskningsenhed og
Syddansk Universitetsforlag.

Sats og opsætning: Erik Justesen, Satsen aps.

Omslagsfoto: MASKOT/Polfoto

Trykt hos Narayana Press, Gylling

Oplag: 800 stk.

ISBN 978-87-408-3058-3

1. udgave, 1. oplag

Printed in Denmark 2016

Adresse:

Rockwool Fondens Forskningsenhed

Sølvgade 10, 2. sal tv.

DK-1307 København K

Tlf. 33 34 48 00

E-post: forskningsenheden@rff.dk

www.rff.dk

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner,
der har indgået aftale med Copydan og kun inden for de
i aftalen nævnte rammer.

Udgivet med støtte af

ROCKWOOL FONDEN

Pris: 45 kr. inklusive 25 pct. moms.

Indholdsfortegnelse

Forord	7
1. Introduktion	9
2. Minimumsbudget – et nødvendigt og beskedent forbrugsniveau	12
3. Minimumsbudget for forskellige familietyper	16
4. Minimumsbudget og børn	22
5. Minimums- og referencebudget 2015	27
6. Minimums- og referencebudget i de nordiske lande	32
7. Detaljer om de enkelte forbrugsområder i minimumsbudgettet	37
8. Sammenfatning	43
Kilder	46
Appendiks I Referencebudget oversigt	49
Appendiks II Ekspertgrupper	53

Forord

Familien og børn har indgået i en række forskningsprojekter i Rockwool Fondens Forskningsenhed (RFF), idet formålet har været at belyse deres rådighed over økonomiske ressourcer med særlig fokus på udsatte familier og børn. Det har resulteret i en omfattende række af publikationer om både omfanget og fordelingen af penge og tid i familierne, ligesom konsekvenserne af problemer på disse områder har været belyst.

I 2014 blev der påbegyndt en undersøgelse af udbredelsen af økonomisk børnefattigdom, dens omfang og udvikling, forklaringer på børnefattigdom og mulige konsekvenser som voksen af at være vokset op i en fattig familie. For at kunne undersøge dette nærmere blev det besluttet at revidere og ajourføre det såkaldte referencebudget (tidligere standardbudget), som oprindeligt blev udarbejdet for 1993. Budgetterne angiver de udgifter, der er forbundet med et almindeligt forbrugsniveau i dagens Danmark. Udarbejdelsen af budgetterne er udført af Center for Alternativ Samfunds Analyse (CASA) i samarbejde med RFF og følger de samme retningslinjer, der tidligere er brugt, og som også er anvendt af Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO) i Norge, Konsumentverket i Sverige og National Consumer Research Centre i Finland, hvorved resultaterne er internationalt sammenlignelige.

Med nærværende publikation foreligger referencebudgetterne for året 2015 og den første beskrivelse af et minimumsbudget for året 2015 tillige med oplysninger om, hvordan de er opgjort, hvor store de er for forskellige familier, og hvor stor en del der går til voksne henholdsvis til børns forbrug. Budgetterne er angivet med og uden boligudgifter, da der er særlige udfordringer ved at bestemme disse, samtidig er udgifterne ved at have børn angivet med hhv. uden udgifter til institutioner og med hhv. uden modregning af børnefamilieydelse. De angiver dermed, hvad der er det mindste – minimumsbudgettet – hhv. det almindelige – refe-

referencebudgettet – man kan leve for, når der anlægges en forbrugsudgiftsbetragtning. Det er med andre ord de forventede udgifter i en familie, der ses på, og ikke de faktisk afholdte udgifter (Bonke, 2009a; 2009b), ligesom der heller ikke i hverken minimums- eller referencebudgettet indgår en fastsættelse af værdien af den tid, der er forbundet med at gennemføre et givet forbrug og ved at have børn (Bonke, 2009c).

Undersøgelsen er udarbejdet af seniorforsker, lic.polit. Jens Bonke og forskningsassistent, stud.polit. Anders Eiler Wiese Christensen, begge forskningsenheden, som takker for et godt samarbejde med Finn Kenneth Hansen, CASA, og for kommentarer modtaget fra kolleger i SIFO, Konsumentverket og National Consumer Research Centre i forbindelse med to afholdte seminarer om minimums- og referencebudgetter i de nordiske lande.

København, november 2016

Jan Rose Skaksen

1. Introduktion

Minimumsbudgettet er udarbejdet for at vurdere, hvilke forbrugsudgifter der for forskellige husstande som minimum er forbundet med at leve et beskedent, men sundt liv med mulighed for en vis deltagelse i familie- og samfundsmæssige sammenhænge (Hansen et al., 2015). Minimums- og referencebudgetterne blev oprindeligt udviklet i England (Bradshaw, 1993), og i 1993 besluttede den daværende Forbrugerstyrelse at udvikle et referencebudget efter samme skabelon for Danmark med nedsættelse af en ekspertgruppe, hvor Jens Bonke deltog, og CASA var den udførende institution (Forbrugerstyrelsen, 1993).

Minimumsbudgettet, som det foreligger her, er en videreførelse af tidligere minimumsbudgetter, der bl.a. er blevet anvendt indenfor socialområdet til at vurdere, hvor stort behovet er for at hjælpe udsatte familier. Samtidig har minimums- og referencebudgetterne indenfor bl.a. banksektoren tjent som rettesnor for, hvilket beløb der må være til rådighed for at kunne optage lån til køb af fast ejendom. Minimumsbudgettet er også anvendt til at beregne antallet af fattige familier med eller uden børn (Social- og Integrationsministeriet, 2013).

Det danske reference- og minimumsbudget er, som nævnt, oprindeligt udarbejdet af CASA¹, der ligesom i andre lande anvendte et ekspertpanel til at vurdere, hvor stort et budget, som er nødvendigt for at kunne leve et beskedent liv i Danmark efter moderne danske standarder og normer. Minimumsbudgettet kan dermed opfattes som en absolut grænse for, hvor lidt man kan leve for, men derimod ikke om ens indkomst udgør en bestemt andel af den almindelige indkomst – medianen – i samfundet, jf. ”risk-of-poverty”-begrebet anvendt af AE-rådet (2008), DØR (2006), So-

1. CASA: Hvad koster det at leve? Referencebudget og minimumsbudget for familier, september 2015.

cial- og Integrationsministeriet (2013), Eurostat (2015) og UNICEF (2012). Minimums- og referencebudgetterne er med andre ord ikke fordelings- eller ulighedsmål, men skal betragtes som absolutte mål for, hvad der på et givet tidspunkt skal til for at have et nødvendigt hhv. normalt forbrugsniveau. Minimumsbudgettet er dermed et mere præcist mål for en fattigdomsgrænse, da det tager udgangspunkt i et konkret forbrugsniveau og ikke i en relativ indkomst (The World Bank, 2016).

Budgetterne omfatter 10 forbrugsområder, som enten er individualspecifikke eller husholdningsspecifikke, og antallet og typen af varer inkluderet i hvert område varierer alt efter personernes alder og køn og familiestørrelse. For hvert forbrugsområde har et ekspertpanel vurderet, hvilke varer der skal indgå og tillige er levetiden af disse varer bestemt i forhold til de overordnede forudsætninger, som er anvendt for minimums- og referencebudgetterne. I kapitel 7 er hvert forbrugsområde beskrevet mere detaljeret.

Summen af udgifterne forbundet med at anskaffe alle disse forskellige varer og tjenester udgør minimums- og referencebudgetterne. Har husstanden et rådighedsbeløb under minimumsbudgettet, er det et udtryk for, at man har et leveniveau, der ligger under de standarder, som ekspertpanelet har vurderet, man som minimum forventer i Danmark. Det her beregnede minimumsbudget kan dermed anvendes til at vurdere, hvor store omkostningerne som minimum skal være, for at forskellige husstande kan leve et nødvendigt og beskedent økonomisk og socialt liv.

I forlængelse af nærværende undersøgelse vil der blive publiceret en opgørelse over, hvor mange fattige børn der lever i Danmark, hvor længe de har levet i fattigdom, og hvordan det går fattige børn sidenhen. Minimumsbudgettet er her målestokken for beregningerne, sådan som det blev anbefalet af bl.a. Ekspertudvalget for Fattigdom (Social- og Integrationsministeriet, 2013), der netop fandt dette mål det bedst egnede til fattigdomsundersøgelser.

Der foreligger også minimums- og referencebudgetter i Norge, Sverige og Finland, og i en række andre lande (European Commission, 2014). I Sverige anvendes et tilpasset referencebudget som norm – Rignormen – for fastsættelsen af en række offentlige overførselsindkomster (Hansen & Schultz-Nielsen, 2015). I kapi-

tel 6 sammenlignes disse landes minimums- og referencebudgetter med det danske minimumsbudget og referencebudget, som de er præsenteret i denne publikation.

2. Minimumsbudget – et nødvendigt og beskedent forbrugsniveau

Minimumsbudgettet er et mål for, hvor meget det koster at opretholde et liv med et nødvendigt og beskedent forbrug i Danmark for forskellige familietyper og personer i forskellige aldre.

Et nødvendigt forbrug er defineret som et forbrugsniveau, der giver mulighed for at kunne leve et sundt liv og med mulighed for deltagelse i familie- og samfundsmæssige sammenhænge. Udover basale behov såsom husly, mad og vand, skal man f.eks. have mulighed for basal personlig hygiejne og pleje, at have et enkelt sæt tøj til festlige lejligheder og kunne tage en enkelt tur i Tivoli el. lign. om året, hvis man har børn. Et nødvendigt forbrug tager således udgangspunkt i, hvad man kan kalde de menneskelige og de samfundsskabte behov.

Når man lever efter minimumsbudgettet, har man et beskedent forbrug, hvilket vil sige, at man forsøger at opfylde ens behov ud fra det billigste alternativ, dog uden at slække på kvaliteten mht. sundhed og miljø. Det betyder, at man f.eks. køber mad så den lige passer med den energi, man har behov for, og samtidig opfylder sundhedsstyrelsens anbefalinger. Det betyder også, at man ikke udskifter sine forbrugsgoder (møbler, elektronik mv.) ligeså ofte, som man almindeligvis ville gøre det. Cigaretter og alkoholiske drikke er ikke med i minimumsbudgettet.

Budgettet er opdelt i 10 forskellige forbrugsområder², og der indgår f.eks. 61 forskellige produkter alene på hygiejne og sundhedsområdet, som er alt fra en kam til smertestillende piller i håndkøb.

Et ekspertpanel³ har vurderet, hvilke og hvor mange varer i de forskellige kategorier, man skal bruge for at opretholde et liv med ovennævnte standarder. Sammensætningen og mængderne af de

2. Se kap. 7 for nærmere detaljer om hvert forbrugsområde i budgettet.

3. Se Appendiks II for en oversigt over, hvem der har deltaget i ekspertpanelet.

enkelte varer afhænger af køn, alder og familiesammensætning. Herefter har CASA indhentet priser på hver vare og tjeneste, og alle disse priser gange mængder udgør herefter minimumsbudgettet.

Budgettet er et eksempel

Det udvalg af varer og tjenester, som indgår i budgettet, repræsenterer det, som almindeligvis indgår i danskernes forbrug, og budgettet udgør derfor et eksempel på et minimumsforbrug. Der kan være specifikke varer med i budgettet, som enkelte personer ikke bruger, men det antages da, at de pågældende personer så bruger pengene på noget andet i stedet. Hvis man for eksempel ikke bruger en cykel, vil man sandsynligvis bruge penge på noget andet såsom flere busbilletter.

Budgettet er et langtidsbudget

Budgettet er udarbejdet ud fra en antagelse om, at husholdningen allerede besidder varige goder, og at omkostningerne til hvert gode er spredt ud over dets levetid. Budgettet afspejler dermed en gennemsnitlig årlig investering, som er afhængig af varens levetid. For at leve op til budgettet er det således nødvendigt med en vis månedlig opsparing, som sikrer, at man kan købe de varer, som har en lang levetid. Det beløb, der er angivet i budgettet til hver varekategori, svarer dermed til det beløb, som man skal lægge til side hver måned for at kunne betale for disse varer i det lange løb. Udgifterne til anskaffelse af langvarige goder udjævnes således over en længere periode svarende til godernes forventede levetid.

Minimumsbudgettet er på den måde en beregning af en disponibel husstandsindkomst, som er tilstrækkelig til at give en bæredygtig privatøkonomi i det lange løb, og som dermed giver mulighed for at leve et nødvendigt og beskedent liv med de standarder, som ekspertpanelet har gjort brug af for CASA.

Budgettet er for personer med en almindelig sundheds- og livstilstand

Minimumsbudgettet tager ikke højde for ekstraordinære udgifter f.eks. i forbindelse med specielle sygdomme eller handicap. Udgifter til almindelig håndkøbsmedicin er derimod medregnet i budgettet.

I udarbejdelsen af madbudgettet er der taget hensyn til Sundhedsstyrelsens anbefalinger mht. den energi og de vitaminer, man har brug for. Der er derimod ikke taget hensyn til udgifter til særlige diæter eller lignende.

Stordriftsfordele indgår i budgettet

Indenfor de enkelte forbrugsområder vil der være tale om forbrug, som er mere eller mindre individorienteret og mere eller mindre husholdningsorienteret. Det individorienterede forbrug er forbrug af varer, som kun kan bruges af den enkelte person såsom tøj, og dette forbrug vil typisk afhænge af personens alder og køn, hvorfor der ikke er antaget stordriftsfordele for disse goder. Det husholdningsorienterede forbrug omfatter varer, som bruges af alle i husstanden i fællesskab, såsom køleskabe, køkkenredskaber, møbler og fjernsyn. Dette forbrug afhænger af antallet af personer i familien, og om personerne er børn eller voksne. På de områder, der involverer husstandens fælles omkostninger, vil der derfor naturligt fremkomme stordriftsfordele. Man skal f.eks. kun bruge ét køleskab pr. familie.

For forbrugsområdet mad antages det, at man sparer 10 % i gennemsnit, hvis man er to frem for én om at lave og spise maden, og 20 %, hvis man er tre eller flere. Det vil sige, at de pågældende udgifter for alle medlemmerne af familien adderes for derefter at blive reduceret med hhv. 10 og 20 %, sådan at madbudgettet fortsat bliver større, men det stiger blot mindre og mindre for hver ekstra person i familien (op til 3 personer). Disse størrelser på stordriftsfordelene er dog en vurdering, men størrelserne svarer stort set til forskellen i madudgifter for enlige uden hhv. med børn og par uden hhv. med børn i Danmark Statistiks forbrugsundersøgelser (DST, 2016).

Boligudgifter

Et af forbrugsområderne i minimumsbudgettet, som kræver nærmere omtale, er udgifterne til bolig. Det er relativt vanskeligt at fastsætte én pris på boliger, da variationen i boligpriser er meget stor, både imellem landsdele og indenfor samme by, og efter hvornår boligen er købt eller lejemålet indgået. I minimumsbudgettet er alle familier forudsat at være lejere i almennyttige boliger. På

baggrund af oplysninger i Landsbyggefonden er der således beregnet gennemsnitlig m²-priser for samtlige 510.000 almennyttige boliger i landet. Det er disse priser ganget med et forskelligt antal m² afhængig af familiestørrelse, der er anvendt som standard i minimumsbudgettet (CASA, 2015).

På grund af den store forskel i og usikkerhed på vurderingen af boligomkostningerne, er budgetterne opgjort både med og uden sådanne boligomkostninger.

Den geografiske variation i budgettet kommer kun fra boligpriserne

I forbindelse med udarbejdelsen af minimums- og referencebudgetterne er priserne indsamlet i butikker, som er landsdækkende. Det er derfor vurderet, at der kun er beskedne forskelle i disse priser mellem de forskellige dele af Danmark. Fx koster en liter sødmælk det samme i København som i Lemvig, og det samme gælder for tøj og en række andre dagligvarer. Den eneste geografiske variation, som der tages højde for i budgettet, er derfor prisen og udgifterne til leje af bolig, som er beregnet ud fra oplysninger om almennyttige boliger i 5 forskellige regioner - i denne bog benyttes dog et landsgennemsnit af huslejerne i samtlige almennyttige boliger.

3. Minimumsbudget for forskellige familietyper

Som det er fremgået, er minimumsbudgettet opstillet for en række forskellige familietyper, idet nogle er enlige, andre par, og nogle har hjemmeboende børn, mens andre er uden hjemmeboende børn under 18 år. I det følgende fokuseres først og fremmest på minimumsbudgettet for 7 familietyper: enlige uden børn, enlige med 1 eller 2 børn, par uden børn, og par med 1, 2 eller 3 børn. For samtlige familietyper skal minimumsbudgettet forstås på den måde, at det tal, som vises, er det beløb, som man – efter skat – skal have om måneden for at kunne opretholde et nødvendigt og beskeden liv i Danmark.

F.eks. ses det af tabel 1, at minimumsbudgettet for et par med ét barn er på 16.955 kr. om måneden inklusive boligudgifter og 11.915 kr. uden boligudgifter. Tilsvarende er minimumsbudgettet for en enlig med et barn på 11.948 kr. og 7.538 kr. med hhv. uden boligudgifter.

Minimumsbudgettet er, som tidligere nævnt, delt op i individspecifikke udgifter og husholdningsudgifter, hvor førstnævnte er omkostninger til goder relateret til individet, og som ikke bruges

Tabel 1. Månedligt minimumsbudget for forskellige familietyper. 2015

Familietype						
Enlig uden børn	Enlig m. 1 barn	Enlig m. 2 børn	Par uden børn	Par m. 1 barn	Par m. 2 børn	Par m. 3 børn
Inkl. boligudgifter/huseje						
9.862 kr.	11.948 kr.	15.474 kr.	15.040 kr.	16.955 kr.	20.359 kr.	23.222 kr.
Ekskl. boligudgifter/huseje						
6.082 kr.	7.538 kr.	10.434 kr.	10.630 kr.	11.915 kr.	14.689 kr.	16.922 kr.

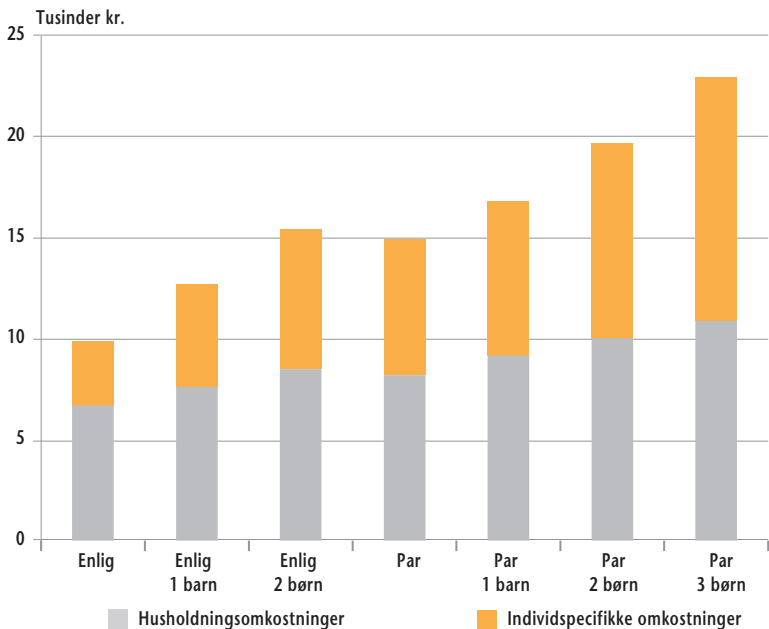
Note: Enlig kvinde og par på 30-49 år, 1. barn har en alder på 3-6 år, 2. barn en alder på 7-10 år og 3. barn en alder på 11-14 år.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

af andre, såsom mad, tøj mv., mens sidstnævnte er omkostninger til goder relateret til husstanden, og som alle i forskelligt omfang er fælles om, såsom køleskab og bolig. Figur 1 viser budgetterne fra ovenstående tabel (inkl. husleje), opdelt i individspecifikke- og husholdningsomkostninger.

Det kan bemærkes, at de husholdningsrelaterede omkostninger stiger langsommere end de individspecifikke omkostninger, når familiestørrelsen forøges. Det betyder, at der i kraft af de husholdningsspecifikke omkostninger er stordriftsfordele ved at være flere personer i husstanden, således at fx 2 personer, der bor sammen, ikke har et dobbelt så stort budget som 1 person, der bor alene. I eksemplet i figur 1, er de samlede individ- og husholdningsspecifikke omkostninger på ca. 10.000 kr. for en enlig uden børn mod godt 15.000 kr. for et par uden børn.

Figur 1. Individ- og husholdningsomkostninger pr. måned i minimumsbudgettet for forskellige familietyper. 2015

Note: Enlig kvinde og par på 30-49 år, 1. barn har en alder på 3-6 år, 2. barn en alder på 7-10 år og 3. barn en alder på 11-14 år.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Table 2. Individspecifikke omkostninger i minimumsbudgettet for forskellige familietyper. 2015

0 år	1-2 år	3-6 år	Alder					
			7-10 år	11-14 år	15-17 år	18-29 år	30-49 år	50-64 år
Kr. pr. måned								
Mad og drikke								
0 ¹	666	937						
		Piger/kvinder	1204	1497	1655	1642	1548	1423
		Drenge/mænd	1298	1632	2028	2064	1939	1704
Beklædning og sko								
0	380	358						
		Piger/kvinder	474	455	376	425	434	440
		Drenge/mænd	424	447	414	326	393	374
Hygiejne og sundhed								
215	148	59						
		Piger/kvinder	67	144	380	477	470	321
		Drenge/mænd	67	110	163	235	238	208
Transport m. cykel og offentlig transport i 3 zoner								
0	267	271						
		Piger/kvinder	318	332	332	617	617	617
		Drenge/mænd	318	332	332	617	617	617
Kultur og fritid (legetøj, løbesko, mobil mv.)								
42	42	42						
		Piger/kvinder	104	396	375	435	435	435
		Drenge/mænd	104	396	375	393	393	393
Spædbarnsudstyr og tøj, 0-1-årige								
2171	1. barn							
135	2. barn							
342	3. barn							

¹Det antages, at barnet ammes det 1. år.

Note: For madvarer er der stordriftsfordele i form af 10 % besparelse ved en familie-størrelse på 2 personer og 20 % besparelse ved 3 eller flere personer

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 3. Husholdningsspecifikke omkostninger i minimumsbudgettet for forskellige familietyper. 2015

Antal børn	0	1	2	3	4	5
Kr. pr. måned						
Dagligvarer (rengøringsmidler og andre husholdningsartikler)						
Enlig	157	214	259	304	348	393
Par	240	301	361	410	458	507
Varige forbrugsgoder (møbler, hårde hvidevarer, værktøj, etc.)						
Enlig	267	320	398	475	553	631
Par	328	413	483	538	593	648
Forsikring						
Enlig	612	612	612	612	612	612
Par	1079	1079	1079	1079	1079	1079
Kultur og fritid (fjernsyn, musikanlæg, computer, gaver)						
Enlig	678	741	812	874	937	999
Par	741	812	874	937	999	1062
Bolig (husleje)						
Enlig	3780	4410	5040	5670	6300	6930
Par	4410	5040	5670	6300	6930	7560
Supplerende boligudgifter (vand, varme og el)						
Enlig	863	976	1089	1202	1315	1428
Par	1230	1442	1500	1550	1600	1650
I alt						
Enlig	6379	7304	8232	9168	10096	11024
Par	8058	9110	9998	10844	11690	12536

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabellerne 2 og 3 viser minimumsbudgetposterne for de forskellige kategorier af individ- og husholdningsomkostninger. For de individspecifikke omkostninger fremgår det, at udgifterne til mad og drikke er væsentligt større end for nogle af de øvrige udgiftsposter, uafhængig af familietype. Tabel 2 viser også, at udgifterne til mad og drikke er større for mænd end for kvinder, mens

Tabel 4. Eksempel på beregning af månedligt minimumsbudget for to voksne mellem 30 og 49 år og 1 pige eller dreng på 5 år og en pige på 12 år. 2015

Minimumsbudget	
Beklædning og sko	1.640 kr.
Hygiejne og sundhed	912 kr.
Transport	1.838 kr.
Kultur og fritid	1.266 kr.
Mad og drikke	5.921 kr.
- 20 % stordriftsfordele ¹	1.184 kr.
Individspecifikke omkostninger i alt	10.392 kr.
Dagligvarer	361 kr.
Varige forbrugsgoder	483 kr.
Forsikring	1.079 kr.
Kultur og fritid	874 kr.
Bolig	5.670 kr.
Supplerende boligudgifter	1.500 kr.
Husholdningsomkostninger i alt	9.967 kr.
Total	20.359 kr.

¹Stordriftsfordelen henføres til familiestørrelsen på 4 personer.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

udgifterne til beklædning og hygiejne og sundhed omvendt er større for kvinder.

For de husholdningsspecifikke omkostninger er boligudgiften langt den største og udgør mere end to-tredjedele, når supplerende boligudgifter til vand, varme og el lægges til. Også udgifter til forsikringer udgør en væsentlig andel af minimumsbudgettet, hvorefter følger udgifter til kultur og fritid, mens udgifter til varige forbrugsgoder og dagligvarer er væsentlig mindre. Det skal bemærkes, at der ikke optræder transportudgifter til egen bil, da det er forudsat, at minimumsbudgettet kun giver mulighed for anden privat og offentlig transport.

Når man vil konstruere et samlet budget for en given familietype, ligesom det er gjort for 7 familietyper i tabel 1, skal man vælge de pågældende individspecifikke (tabel 2) og husholdningsspecifikke (tabel 3) udgiftstyper for de aldersgrupper og det antal børn, der er repræsenteret i familien.

For en familie med to voksne mellem 30 og 49 år med 2 børn på hhv. 5 og 12 år, der er den familietype, som er angivet i tabel 4, er den månedlige, gennemsnitlige udgift til beklædning og sko på 1.640 kr., hvilket er summen af beløbene 358, 455, 434 og 393 kr. (tabel 2). Tilsvarende bliver udgiften til kultur og fritid på 1.266 plus 874 kr. – de består både af individ- og husholdningsspecifikke omkostninger – for den samme type familie og boligudgiften på 5.670 kr. (Tabel 3). Sidstnævnte udgift er bl.a. afhængig af, om man bor i lejebolig eller ejerbolig, men det er her antaget, at der i minimumsbudgettet kun er tale om lejebolig, se nærmere herom i kapitel 7 om afgrænsningen af de enkelte udgiftsposter.

Som det ses af tabel 4, er udgifterne til individspecifikke goder hhv. husholdningsomkostningerne nogenlunde lige store – 10.000 kr. hver – og tilsammen på 20.359 kr. om måneden for en familie med to voksne og to børn.

4. Minimumsbudget og børn

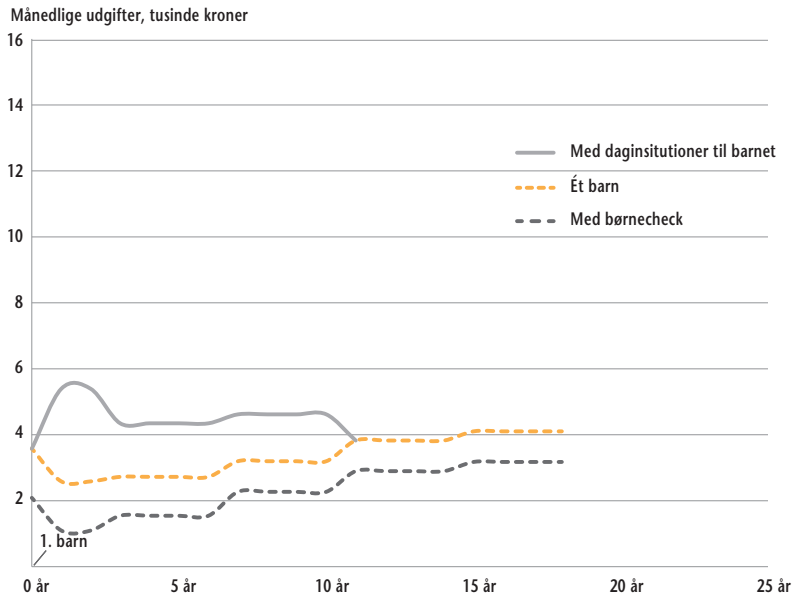
Der er gennemført en række undersøgelser af, hvor meget det koster at have børn. Nogle af disse undersøgelser har set på det faktiske (mer-)forbrug, som er i børnefamilier sammenlignet med i ikke-børnefamilier, mens andre undersøgelser også har inddraget tiden, forældre bruger på deres børn, og den værdi man kan tillægge denne tid (Bonke, 2009c). I nærværende undersøgelse anvendes minimums- og referencebudgettet, der på et normativt grundlag gør det muligt indenfor børnefamilier at sondre mellem udgifter til de voksne og til deres børn.

I minimumsbudgettet består de gennemsnitlige månedlige udgifter til at have et barn gennem hans/hendes opvækst frem til deres attende år af individuelle omkostninger til bl.a. mad og tøj og de ekstra husholdningsomkostninger, der er forbundet med at have en person mere i husstanden. Man skal f.eks. have en lidt større bolig (10 m² ekstra i minimumsbudgettet), og der vil være lidt større fællesudgifter til f.eks. møbler, kultur og fritid. I minimumsbudgettet forudsættes det, at spædbarnsudstyr (barnevogn mv.) genbruges til det næste barn. Stordriftsfordelene ved at være flere under samme tag, samt genbrug af spædbarnsudstyr, indebærer, at barn nummer 2 koster mindre end barn nummer 1, og så videre.

Nedenstående figurer viser omkostningerne ved at have 1, 2 eller 3 børn med en aldersforskel på tre år. I alle figurer er de gule linjer de samlede månedlige udgifter forbundet med at have et forskelligt antal børn, de fuldt optrukne grå linjer er de samlede udgifter inkl. daginstitutionsudgifter, og de stiplede grå linjer under de gule linjer er de samlede udgifter ekskl. daginstitutionsudgifter og fratrukket børnefamilieydelsen, -checken.

I figur 2 fremgår det, at udgifterne ved at få første spædbarn er særligt høje, nemlig alene 2.170 kr. pr måned til spædbørnsudstyr og tøj mv. (se også tabel 2). Herefter falder udgifterne omkring 33

Figur 2. Gennemsnitlige månedlige minimumsudgifter ved at have ét barn i en parfamilie. 2015

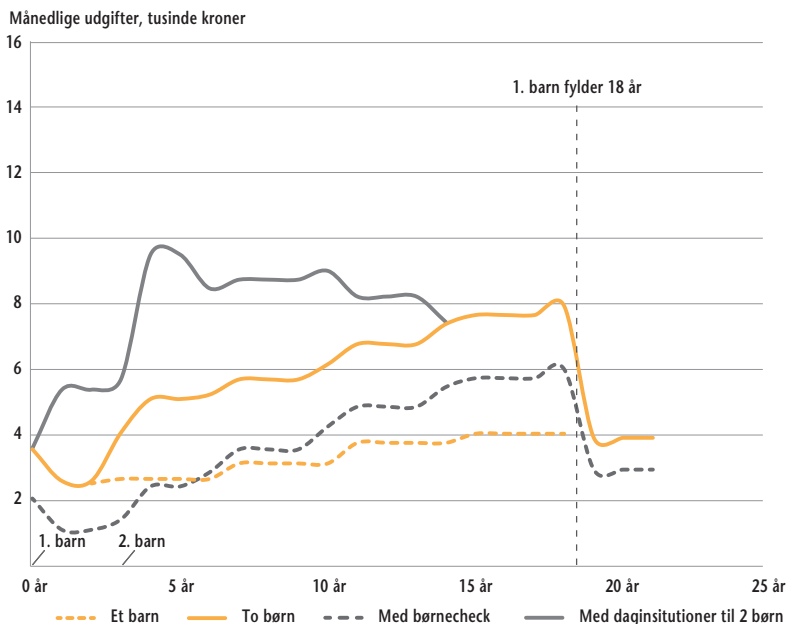

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

pct. til et lavere niveau de næste år for så at stige frem til teenage-årene, hvor udgifterne til barnet beløber sig til godt 4.000 kr. om måneden. Såfremt der ikke var forudsat friplads i børneinstitutioner, ville beløbet have været omkring et par tusinde kr. højere i begyndelsen og derefter omkring 1.000 kr højere frem til 10-12 års alderen. Hvis vi modregner børnefamilieydelsen (børnechecken), er udgifterne, som forældrene skal betale, omkring 1.000 kr. mindre om måneden, og de beløber sig så til omkring 2.000 kr. i den tidlige skolealder, til omkring 3.000 kr. sidenhen, idet beregningerne her stopper ved det attende år.

Hvis der er to børn i parfamilien, er omkostningerne selvsagt større, end hvis der kun er ét barn. I figur 3 er omkostningerne ved at have to børn derfor opdelt på omkostningerne ved det yngste barn hhv. det ældste barn, idet det antages, at aldersforskellen mellem dem er tre år. Den stiplede, gule linje under den fuldt optrukne gule linje i figuren viser omkostningerne ved kun at have ét barn og svarer dermed til den gule linje i figur 2. Den fuldt optrukne, gule linje angiver de samlede omkostninger ved at have to børn

Figur 3. Gennemsnitlige månedlige minimumsudgifter ved at have to børn med tre års mellemrum i en parfamilie. 2015

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

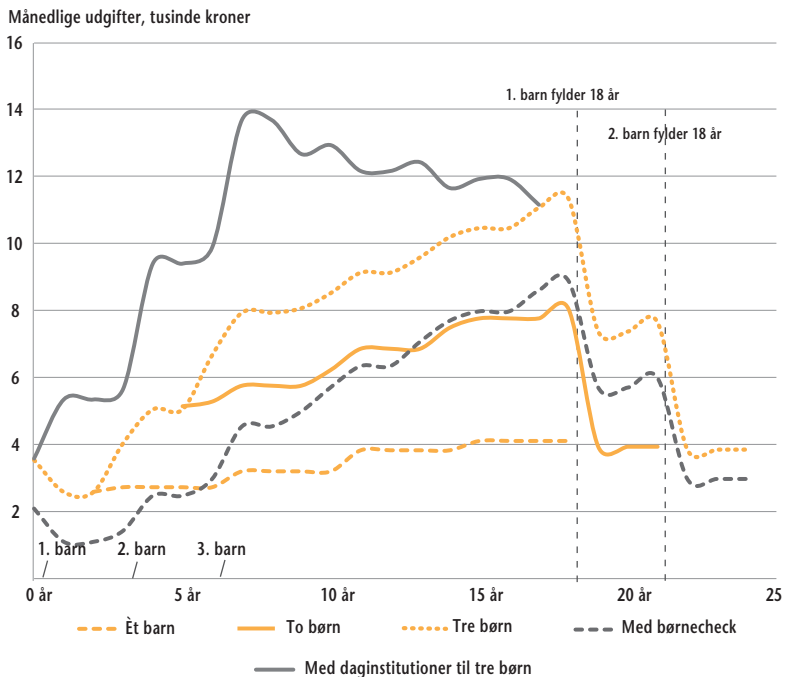
og forskellen mellem denne linje og den stiplede linje viser dermed meromkostningerne ved det andet barn. Som det kan ses, er forskellen mellem de to linjer stigende. Det viser, at stordriftsfordele (i minimumsbudgettet) ved at have 2 børn sammenlignet med at have 1 barn bliver mindre, efterhånden som børnene bliver ældre. Dette er primært, fordi de individuelle omkostninger stiger mere med alderen (f.eks. køb af mobiltelefoner) end husholdningsprægede omkostninger (man har stadig samme børneværelse osv.).

Figur 4 viser de samlede omkostninger ved at have 3 børn med 3 års mellemrum beregnet over børnenes levetid. Den stiplede gule henholdsvis den fuldt optrukne gule linje under den prikede, gule linje er de gule linjer fra figur 2 og 3, og er altså omkostningerne forbundet med kun at have hhv. ét eller to børn. Den stiplede, grå og den fuldt optrukne grå linje, er hhv. omkostninger fratrukket børnecheck og omkostninger inkl. institutionsudgifter ligesom for de andre figurer.

For parfamilier med 3 børn er billedet nogenlunde det samme som for parfamilier med 2 børn, når man sammenligner med parfamilier med 1 barn. Også for 3. barn stiger omkostningerne med deres alder – forskellen mellem den fuldt optrukne og den øverste prikkede linje i figur 3 – og i nogenlunde samme tempo som for 2. barn. Samtidig er omkostningerne for 3. barn nogenlunde de samme som for 2. barn, hvorved der ikke er nogen stordriftsfordele ved at gå fra 2 til 3 børn, når vi anvender minimumsbudgettet som målestok.

De samlede omkostninger ved at have 3 børn stiger nogenlunde jævnt fra godt 5.000 kr. om måneden til omkring 12.000 kr. om måneden, når de er ældst, og alle stadig er hjemmeboende. Omkring en tredjedel af dette beløb dækkes af børnecheckene, som udbetales hele vejen igennem. Hvis der ikke var gjort en antagelse om fripladser i institutioner, ville det betyde, at omkostninger in-

Figur 4. Gennemsnitlige månedlige minimumsudgifter ved at have tre børn med tre års mellemrum i en parfamilie. 2015

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel 5. Hvor meget henholdsvis første, andet og tredje barn koster i alt gennem hele barnets levetid ifølge minimumsbudgettet. 2015-priser

1. barn	2. barn	3. barn
Ekskl. institutionsudgifter		
700.984 kr.	637.591 kr.	632.909 kr.
Fratrukket børn- og ungeydelse (børnecheck)		
468.256 kr.	404.863 kr.	400.181 kr.
Inkl. institutionsudgifter		
914.438 kr.	851.045 kr.	846.363 kr.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

klusive børneinstitutioner ville stige fra ca. 6.000 kr. om måneden til omkring 14.000 kr. om måneden, når 3. barn kom til, og kom i vuggestuealderen, hvorefter omkostningerne ville falde til omkring 12.000 kr. om måneden.

Som nævnt indebærer minimumsbudgettet, at der er stordriftsfordele forbundet med at have mere end ét barn, hvilket også fremgår af tabel 5. Her er de samlede omkostninger ekskl. institutionsomkostninger beregnet til 700.984 kr. for 1 barn mod 637.591 kr. for det næste og 632.909 kr. for det tredje barn. Hvis man fratrækker børnecheckene, bliver de tilsvarende beløb 468.256, 404.863 og 400.181 kr., mens omkostningerne – ekskl. børnecheckene – inkl. institutionsudgifter beløber sig til 914.438, 851.045 og 846.363 kr.

Minimumsbudgettet ved at have børn beløber sig med andre ord til omkring to tredjedel million kr. pr. barn. En del af disse udgifter kompenseres gennem børnefamilieydelsen, således at familiernes egne bidrag beløber sig til 470.000 kr. for 1 barn, 870.000 for to børn og 1.270.000 for tre børn. Såfremt der ikke var forudsat friplads i børneinstitutioner ville disse beløb være omkring 200.000 kr. større for hvert barn i løbet af dets opvækst.

5. Minimums- og referencebudget 2015

Udover minimumsbudgettet er der også udarbejdet et såkaldt referencebudget, som angiver det normale budget for forskellige familietyper. Der er igen tale om, at det er et ekspertudvalg, som har foretaget vurderingen, men nu i forhold til hvad der er det normale forbrug for almindelige familier i Danmark. Ved at sammenligne referencebudgettet med minimumsbudgettet får man et indtryk af, hvor meget familier, der har det minimale forbrug, adskiller sig fra familier med et almindeligt forbrug, samtidig med at det er muligt at sammenligne de enkelte budgetposter i de to budgetter.

Overordnet set viser det sig, at minimumsbudgettet for enlige udgør godt halvdelen af referencebudgettet, nemlig 51-54 pct., hvis der ikke er børn eller bare ét barn, og 54 pct., hvis der er to børn

Tabel 6. Sammenligning af månedlige omkostninger i reference- og minimumsbudgettet. 2015-priser

Enlig uden børn	Enlig med 1 barn	Enlig med 2 børn	Par uden børn	Par med 1 barn	Par med 2 børn	Par med 3 børn
Inkl. boligudgifter						
Minimumsbudget ¹						
9.862 kr.	11.948 kr.	15.474 kr.	15.040 kr.	16.955 kr.	20.359 kr.	23.222 kr.
Referencebudget ²						
18.535 kr.	23.826 kr.	28.927 kr.	27.786 kr.	31.548 kr.	36.982 kr.	43.093 kr.
Eksl. boligudgifter						
Minimumsbudget ¹						
6.082 kr.	7.538 kr.	10.434 kr.	10.630 kr.	11.915 kr.	14.689 kr.	16.922 kr.
Referencebudget ²						
14.125 kr.	18.471 kr.	22.627 kr.	22.431 kr.	25.248 kr.	29.737 kr.	34.903 kr.

¹ Ekskl. daginstitutionsudgifter (friplads)

² Inkl. daginstitutionsudgifter

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

(tabel 6). For par uden eller med børn er minimumsbudgettet ligeledes godt halvt så stort som referencebudgettet, nemlig 54-56 pct. Såfremt boligudgifter holdes uden for budgetterne, er minimumsbudgettet fortsat omkring halvt så stort som referencebudgettet for både enlige og par med og uden børn.

Eksempelvis kan det nævnes, at for par med to børn udgør minimumsbudgettet 20.359 kr. mod 36.982 kr. for referencebudgettet, og for enlige med ét barn er de tilsvarende budgetter på 11.948 kr. og 23.826 kr. månedligt, når boligudgifterne medregnes.

Det er især for de husholdningsspecifikke omkostninger, at der er en stor forskel mellem minimumsbudgettet og referencebudgettet (tabel 7). Disse omkostninger udgør godt halvdelen i minimumsbudgettet sammenlignet med i referencebudgettet, mens de individspecifikke omkostninger i minimumsbudgettet udgør knap totredjedele af de tilsvarende omkostninger i referencebudgettet. Dette skyldes især køb og vedligeholdelse af en bil.

Når man ser bort fra transport – hvor minimumsbudgettet udelukkende antager brug af kollektiv og ikke-bil befordring og referencebudgettet transport i egen bil – er forskellen mellem minimums- og referencebudgettet forholdsvis beskeden for beklædning og sko, dagligvarer, forsikring og bolig, hvor minimumsudgifterne udgør omkring trefjerdedele af referenceudgifterne (tabel 7). For mad og drikke, kultur og fritid er der tale om væsentlig mindre omkostninger i minimumsbudgettet sammenlignet med i referencebudgettet, nemlig omkring halvdelen, og ca. en fjerdedel, når det gælder de husholdningsspecifikke udgifter til kultur og fritid.

Det kan nævnes, at forbruget for en husstand på én person med en årlig skattepligtig indkomst under 150.000 kr. var på 119.000 kr. i 2014 ifølge Danmarks Statistiks Forbrugerundersøgelse (DST, 2016). Dette beløb svarer til minimumsbudgettet for en enlig i 2015, idet dette var på 118.300 kr. (tabel 6).

Også for referencebudgettet er der kun en mindre forskel i det samlede forbrug sammenlignet med i Danmarks Statistiks Forbrugsundersøgelse (Statistikbanken). For et par med børn – antal ikke angivet – udgør forbruget i Forbrugsundersøgelsen 421.000 kr. overfor 411.000 kr. i referencebudgettet, hvor vi tager gennemsnittet for par med 1 hhv. 2 børn. For enlige med børn – antal ikke

Table 7. Forskel mellem minimumsbudget og referencebudget for enlige med 1 barn og par med 2 børn. 2015-priser

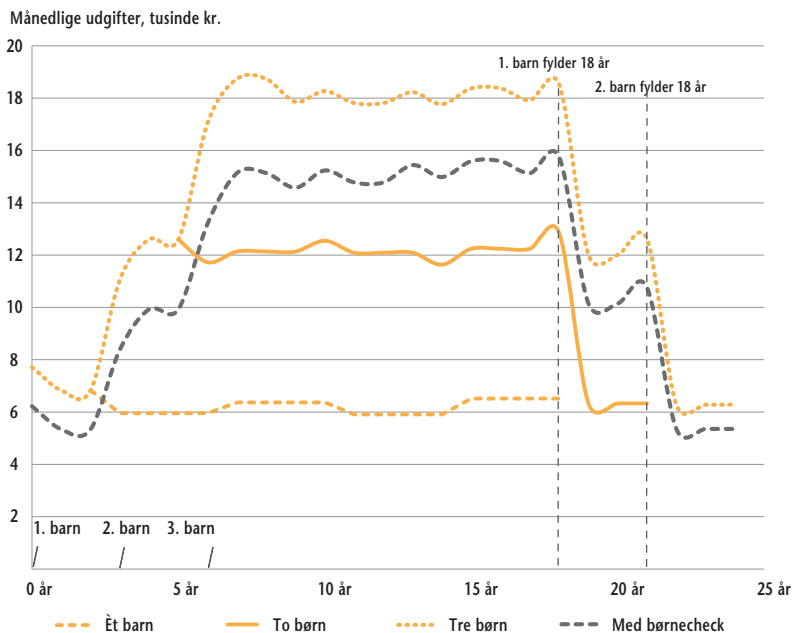
	Enlig med 1 barn ¹			Par med 2 børn ²		
	Minimums-budget (M)	Reference-budget (R)	Forskel Andel (M/R)	Minimums-budget (M)	Reference-budget (R)	Forskel Andel (M/R)
Individsspecifikke omkostninger						
Mad og drikke	2.485	4.923	0,5	5.921	11.715	0,51
(Discount) ³	-	(3.711)	(0.67)	-	(8.828)	(0.67)
- 10-20 % stordriftsfordele ⁴	249	492	0,5	1.184	2.343	0,51
(Discount) ³	-	-371	(0.67)	-	(1.766)	(0.67)
Beklædning og sko	792	1.084	0,73	1.640	2.146	0,76
Hygiejne og sundhed	530	827	0,64	912	1.451	0,63
Transport (offentligt, cykel)	888	503	1,77	1.838	1.068	1,72
Kultur og fritid	477	1.074	0,44	1.266	2.481	0,51
Individsspecifikke omkostninger i alt	4.923	7.919	0,62	10.392	16.518	0,63
Husholdningsomkostninger						
Dagligvarer	214	276	0,78	361	479	0,75
Varige forbrugsgoder	320	591	0,54	483	847	0,57
Forsikring	612	854	0,72	1.079	1.622	0,67
Kultur og fritid	741	2.957	0,25	874	3.874	0,23
Bolig	4.410	5.355	0,82	5.670	7.245	0,78
Supplerende boligudgifter	976	976	1	1.500	1.500	1
Transport (bil)	-	3.274	-	-	3.274	-
Husholdningsomkostninger i alt	7.273	14.284	0,51	9.967	18.841	0,53
Daginstitutioner	Friplads	1.623	-	Friplads	1.623	-
Total	12.196	23.826	0,51	20.359	36.982	0,55

¹ Enlig mellem 30 og 49 år med ét barn på 5 år. ² Par mellem 30 og 49 år og 2 børn på hhv. 5 og 12 år.

³ Madbudget, hvis man udelukkende handler ind i discountbutikker. ⁴ 10 %: enlig med 1 barn 20 %: par med 2 børn.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Figur 5. Gennemsnitlige månedlige referenceudgifter ved at have ét, to eller tre børn med tre års mellemrum, inkl. udgifter til daginstitutioner. 2015-priser

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

angivet – er forbrugt i Forbrugsundersøgelsen på 264.000 kr. mod 285.900 kr. for enlige med 1 barn i referencebudgettet.

Ligesom for minimumsbudgettet stiger de månedlige omkostninger ved at have et barn med barnets alder i referencebudgettet, men forskellen er, at mens stigningen i minimumsbudgettet fortsætter med at sige, ophører stigningen i referencebudgettet, når børnene kommer i skolealderen. Herefter er omkostningerne i referencebudgettet nogenlunde konstante. Dette forløb for referencebudgettet gælder både for 1., 2. og 3. barn (figur 5).

Referencebudgettet for 1 barn i skolealderen er på 6.-7.000 kr. om måneden, hvorefter det stiger til 12.000 kr. om måneden, når næste barn kommer til og når skolealderen. Når et tredje barn også når skolealderen, er referencebudgettet på ca. 18.000 kr. om måneden. Der er med andre ord stort set ingen stordriftsfordele ved at have flere skolebørn samtidig.

Hvis der i familien samtidig er tre børn i skolealderen, reduce-

Tabel 8. Referencebudget for 1., 2. og 3. barn gennem hele barnets levetid. 2015-priser

1. barn	2. barn	3. barn
Omkostninger inkl. institutionsudgifter		
1.366.301 kr.	1.296.882 kr. ¹	1.290.192 kr.
Fratrukket børne- og ungeydelse (børnecheck)		
1.133.573 kr.	1.064.154 kr. ¹	1.057.464 kr.

¹Ekskl. køb af større familiebil, når man har flere børn. Køber man en større familiebil, vil 2. og 3. barn i referencebudgettet koste yderligere 250.449 kr. over hele perioden. Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

res de månedlige referenceudgifter fra 18.000 kr. til 15.000-16.000 kr. eller med ca. 15 pct. i kraft af børne- og familieydelsen (figur 5).

Som det fremgik tidligere (tabellerne 2-4), blev de samlede minimumsomkostninger forbundet med at have børn op til deres attende år beregnet til mellem 657.000 og 720.800 kr., og hvis børne- og familieydelsen blev fratrukket var beløbene på mellem 424.200 og 488.100 kr. Når det gælder referencebudgettet, er beløbene væsentlig større, nemlig 1.366.300 kr. for første barn, 1.296.900 kr. for andet barn og 1.290.200 kr. for tredje barn. Disse beløb ændres dog betydeligt, hvis børne- og familieydelsen modregnes, idet de så udgør 1.133.600, 1.064.200 og 1.057.500 kr. (tabel 8).

Konklusionen er, at referencebudgettet indebærer, at det ”netto” koster godt 1 million at ”opbringe” et barn, mens det koster under en halv million, ifølge minimumsbudgettet. Hvis der ikke var tale om en antagelse om fripladser i institutioner, ville minimumsbudgettet ekskl. børne- og familieydelsen beløbe sig til omkring 900.000 kr. mod omkring 1.300.000 kr. i referencebudgettet.

6. Minimums- og referencebudget i de nordiske lande

Der udarbejdes referencebudgetter i samtlige nordiske lande til- lige med i en række andre lande (European Commission, 2014). I nogle tilfælde kaldes disse budgetter for standardbudgetter, uden at der er tale om nogen forskel til et referencebudget. Der er kun udarbejdet minimumsbudgetter i Danmark og Norge, og det er disse, der offentliggøres med denne publikation og med en tilsvarende publikation fra SIFO (2016). I det følgende foretages først en sammenligning mellem det danske og norske minimumsbudget, og derefter er der en sammenligning af referencebudgetterne for Danmark, Norge, Sverige og Finland.

Det er vigtigt at understrege, at der er flere problemer forbundet med at foretage en sammenligning af forskellige landes bud- getter, også selvom de bygger på samme forudsætninger om valg af og priser på goder. For minimumsbudgettet dækker det således, som tidligere nævnt, over et beskedent leveniveau og giver mulig- hed for et rimeligt socialt liv, og for referencebudgettet er der tale om det normale forbrug for forskellige familietyper.

Anvendelsen af eksperter til at vurdere, hvad der er nødven- digt hhv. normalt for at leve et økonomisk og socialt set rimeligt eller normalt liv, bygger på et normativt grundlag, og normerne er ikke nødvendigvis de samme i de forskellige lande. Fx indgår der ikke udgifter til spiritus og alkohol i det svenske referencebudget, mens dette er tilfældet i det danske referencebudget, men ikke i det danske minimumsbudget. Det ændrer ikke på, at der også ville være tale om en normativ tilgang, selvom budgetterne byggede på fokusgruppe- eller surveyoplysninger fra landets borgere (Goede- mé, 2015). Så længe sammenligningen af minimums- og referen- cebudgetterne foretages mellem de nordiske lande, anses dette problem dog for at være forholdsvis beskedent.

Et større problem er, at minimums- og referencebudgetterne bygger på familiernes direkte og private forbrug og dermed ser

bort fra de goder, der i forskelligt omfang finansieres over skatterne og er tilgængelige uden direkte brugerbetaling. Hertil kommer, at varer og tjenester kan være subsidierede eller beskattede i forskelligt omfang i de nordiske lande – fx er der differentieret moms bl.a. i form af lavere moms på fødevarer i Sverige og Norge – hvorved sammenligninger mellem landene ikke afslører de faktiske forskelle i levestandard. Igen er problemet relativt beskedent for de fleste varegrupper, når det gælder en sammenligning af budgetter mellem de nordiske lande, som i stort omfang har den samme finansiering af og dækning med offentlige ydelser i deres velfærdstater (Esping-Andersen, 1999).

På trods af disse problemer ved at sammenligne forskellige landes budgetter har Goedemé et al. (2015) dog fundet, at forskellene/variationen i minimumsbudgetterne mellem Antwerpen, Athen, Barcelona, Budapest, Helsinki og Milano er mindre end forskellene/variationen i medianen for husholdningsindkomsterne i de nævnte byer.

Tabellerne 9 og 10 giver en sammenligning af minimums- og referencebudgetterne for en enlig med ét barn og et par med to børn i de forskellige nordiske lande.

Tabel 9. Månedligt minimumsbudget for udvalgte varer for enlig med 1 barn hhv. par med to børn i Danmark og Norge

	Enlig med 1 barn ¹		Par med 2 børn ²	
	Danmark Minimum DKK 2015 ⁴	Norge ³ Minimum DKK 2015 ⁴	Danmark Minimum DKK 2015 ⁴	Norge ³ Minimum DKK 2015 ⁴
Mad og drikke	2.236	3.200 2.800 ⁵	4.732	5.719
Beklædning og sko	792	880	1.640	1.396
Hygiejne og sundhed	530	519	912	874
Kultur og fritid	1.217	952	2.140	1.632
I alt	4.775	5.551	9.424	9.621

¹ Enlig mellem 30 og 49 år med ét barn på 5 år. ² Par mellem 30 og 49 år og 2 børn på 5 og 12 år. ³ SIFO (2016) ⁴ Omregnet til DKK-2015-priser med valutakurser for juli 2015. Omregning med PPP-privat forbrug giver tilsvarende beløb. ⁵ Forudsat 10 % stordriftsfordel ved en ekstra person (barn) som i Danmarks minimumsbudget. Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Det ses af tabel 9, at for mad og drikke er det norske minimumsbudget højere end det danske for både enlige og par med børn. Hvor det danske budget beløber sig til 2.236 kr., er det norske på 3.200 kr. for en enlig med ét barn, – 2.880 kr. ved 10 % stordriftsfordel ved en ekstra person som i det danske minimumsbudget – og for et par med to børn er beløbene på 4.732 kr. og 5.719 kr. For beklædning og sko er det danske budget også lavere end det norske, når det gælder en enlig med barn, mens det norske omvendt er lavere end det danske for et par med to børn. Minimumsbudgettet for hygiejne og sundhed er stort det samme for både enlige og par med børn i Danmark og Norge, mens budgettet for kultur og fritid er højere for begge familietyper i Danmark sammenlignet med i Norge.

Tilsammen er minimumsbudgettet for mad og drikke, beklædning og sko, hygiejne og sundhed, og kultur og fritid – som for en enlig med ét barn udgør 40 pct. og for par med to børn 47 pct. af de samlede udgifter i Danmark, jf. tabel 7 – på 4.775 kr. i Danmark og 5.551 kr. i Norge for en enlig med ét barn. For et par med to børn beløber de tilsvarende udgifter sig til hhv. 9.424 kr. i Danmark og 9.621 kr. i Norge. Det er altså for enlige med børn, at minimumsbudgettet er forskelligt mellem de to lande, mens der stort set ikke er nogen forskelle i minimumsbudgettet for par med to børn, når vi som her sammenligner et udvalg af udgifter og omregner disse til danske kroner i 2015.

Når det gælder referencebudgetterne, er der betydelige forskelle mellem de nordiske lande. For mad og drikke beløber udgifterne sig til 3.340 kr. i Danmark, 3.200 kr. i Norge – for Norge er mad- og drikkeudgifterne forudsat de samme som i minimumsbudgettet – og 2.660 kr. i Sverige for en enlig med ét barn, og for par med to børn er de tilsvarende udgifter på 6.780, 5.720 og 5.480 kr. i de nævnte lande, mens udgifterne er på 6.220 kr. i Finland (tabel 10). Det skal nævnes, at der i de danske udgifter til mad og drikke er anvendt discountpriser, og at spiritus og alkohol er medtaget, hvilket ikke gælder for de øvrige landes budgetter.

For beklædning og sko, hygiejne og sundhed er udgifterne i Danmark større end i de øvrige nordiske lande for både enlige med ét barn og par med to børn, idet der dog stort set ikke er nogen forskel i udgifterne til beklædning og sko for enlige med ét barn mel-

Tabel 10. Månedligt referencebudget for udvalgte varer for enlig med 1 barn hhv to voksne med to børn 2-5 hhv. 10-13 år i Danmark, Finland, Norge og Sverige

	Danmark Reference DKK 2015	Norge ¹ Reference DKK 2015 ⁴	Sverige ² Reference DKK 2013 ⁴	Finland ³ Reference DKK 2015 ⁴
Enlig med 1 barn⁵				
Mad og drikke	3.340	3.200 ⁸	2.664	..
Beklædning og sko	1.084	1.143	832	..
Hygiejne og sundhed	827	667	528	..
Kultur og fritid	1.074	1.496	1.024	..
I alt	6.325	6.506	5.048	..
Par med 2 børn⁶				
Mad og drikke	6.779 ⁷	5.719 ⁸	5.480	6.220
Beklædning og sko	2.145	1.867	1.788	1.704
Hygiejne og sundhed	1.449	1.173	1.084	952
Kultur og fritid	2.770	2.679	2.244	804
I alt	13.143	11.438	10.596	9.680

¹SIFO (2016) ²Konsumentverket (2015) ³Lehtinen & Aalto (2016) ⁴Omregnet til DKK-2015-priser med valutakurser for juli 2015. Omregning med PPP-privat forbrug giver tilsvarende beløb. ⁵Enlig mellem 30 og 49 år med 1 barn på 5 år (6 år i Sverige). ⁶Par mellem 30 og 49 år og 2 børn på 2-5 og 10-13 år. ⁷Mad og drikke udgør 7.062 kr. med alkohol og 9.522 kr. med alm priser, ikke discountpriser. ⁸Mad- og drikkeudgifterne er forudsat de samme som i minimumsbudgettet for Norge, se tabel 9. Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed

lem Danmark og Norge. Når det gælder udgifter til kultur og fritid er disse størst i Norge og noget mindre i både Danmark og Sverige for enlige med ét barn. For par med to børn er der stort set ingen forskel i udgifterne til kultur og fritid mellem Norge og Danmark, mens de er mindre i Sverige, og endnu mindre i Finland, som dermed klart skiller sig ud her i forhold til de øvrige lande.

Det samlede referencebudget til mad og drikke, beklædning og sko, hygiejne og sundhed og kultur og fritid, som for enlige med ét barn udgør 27 pct. og for par med to børn 36 pct. af det samlede budget (tabel 7), er der stort set ingen forskel mellem Danmark og Norge, når det enlige med ét barn. Det tilsvarende budget for en-

lige med ét barn i Sverige er derimod væsentlig mindre. For par med to børn er referencebudgettet størst i Danmark efterfulgt af Norge, Sverige og Finland.

I hvilket omfang de viste forskelle i minimums- og referencebudgetterne imellem de nordiske lande afspejler forskellige leveomkostninger eller forskellige normer for, hvad der bør være et minimums- hhv. referencebudget, og dermed hvilke goder, der skal indgå og i hvilke mængder, skal ikke undersøges nærmere her. Men sammenligningen peger på, at der her er et vigtigt område at undersøge yderligere, og at dette kræver et nordisk samarbejde og koordinering omkring udviklingen og implementeringen af minimums- og referencebudgetter, jf. Deeming (2015), Goedemé (2015) og Warnaar & Luten (2009). Dette arbejde er da også allerede i gang mellem de nordiske lande og også indenfor the European Commission (2014).

7. Detaljer om de enkelte forbrugsområder i minimumsbudgettet⁴

Ved udarbejdelsen af minimumsbudgettet er der foretaget en række vurderinger af, hvad der anses for at være et nødvendigt og beskedent forbrug i dagens Danmark. Flere eksperter⁵ har således gennemgået udvalgte varekategorier indenfor 10 forskellige forbrugsområder og priser på disse varer og tjenester er indhentet i forskellige almindelige og discountforretninger, jf. CASA (2015). Disse vurderinger og beregninger er foretaget samtidig med, at eksperterne har udpeget et tilsvarende antal varekategorier indenfor de samme 10 forbrugsområder med henblik på at finde udgifterne til et almindeligt – reference – budget i befolkningen.

I det følgende gives en mere udførlig beskrivelse af, hvilke typer varer der er inddraget inden for hvert forbrugsområde ved udarbejdelsen af minimumsbudgettet. For at perspektivere minimumsbudgettet beskrives også, hvilke varer og tjenester der indgår i referencebudgettet *i kursiv*.

Mad og drikke

Et nødvendigt og beskedent forbrug af mad er fastsat til at være et madforbrug, der består af hjemmelavet mad, som giver den energi, man har brug for, og som er sundt, hvilket vil sige, at mad- og drikkevarer følger ernærings- og sundhedsanbefalinger fra Sundhedsstyrelsen. Således afspejler budgettet ikke, hvad danskerne i gennemsnit bruger på mad, men i højere grad afspejler budgettet, hvad det koster at anskaffe den mad, som man har brug for. Der er ikke afsat penge til alkoholiske drikke.

I udarbejdelsen af madbudgettet har ekspertudvalget sammen-

4. For nærmere dokumentation og beskrivelse af forudsætninger for hvert forbrugsområde, se CASAs delrapporter www.casa-analyse.dk

5. Se Appendiks II for en oversigt over deltagerne i ekspertpanelet.

sat 30 forskellige og repræsentative madretter, som opfylder sundhedsstyrelsens anbefalinger, og som giver den energi (antal Kj) og de vitaminer, man skal bruge. Det forudsættes, at man handler i de billigst tilgængelige supermarkeder, og priserne på de forskellige madvarer er indhentet i Fakta.

I referencebudgettet er der gjort plads til, at man kan handle i dyrere supermarkeder, så priserne er indhentet i SuperBrugsen, og der er tilføjet nogle flere madvarer af mere luksuriøs karakter. F.eks. er røget laks, avocadoer og honningmeloner med i referencebudgettet, men ikke i minimumsbudgettet. Alkoholiske drikke er med i referencebudgettet, så der er afsat penge til et begrænset forbrug af øl og vin.

Beklædning og sko

Dette forbrugsområde dækker alle typer af beklædning, fodtøj og andre beklædningsgenstande. For en kvinde mellem 18 og 29 år er der f.eks. inddraget 52 forskellige slags beklædning og fodtøj. I minimumsbudgettet er der ikke afsat penge til smykker, dog er der afsat midler til at anskaffe sig et billigt ur, som man beholder i 15 år. Den tid man beholder tøj og sko er typisk 50 til 100 pct. længere i minimumsbudgettet end i referencebudgettet.

Der er taget udgangspunkt i, at tøj- og skoforbruget skal dække alle årstider og forskellige aktiviteters behov. Der er således taget hensyn til, at man skal bruge tøj og sko til fritidsaktiviteter, socialt samvær, festlige lejligheder og arbejde. Man skal altså have mulighed for at anskaffe sig et sæt vintertøj, inkl. hue og vanter, en regnjakke og gummistøvler, to sæt pæne bukser og skjorter, en habitjakke, samt en række andre hverdagsstykke, såsom boksershorts, almindelige bukser, t-shirts og sweatre. Der er tale om tøj og sko fra de billigst tilgængelige tøjkæder; priserne er indhentet fra Føtex, H&M, Skoringen og Kaufmann. Udover dette har man i minimumsbudgettet råd til et ur til 1.000 kr., som man har i 15 år.

I referencebudgettet indgår de samme typer beklædningsgenstande som i minimumsbudgettet, men i modstætning til minimumsbudgettet er disse genstande ikke anskaffet i de billigst mulige tøjkæder. Som sagt er levetiden på tøj, sko og andre beklædningsgenstande væsentlig længere i minimumsbudgettet end i referencebudgettet.

F.eks. forudsættes det, at en vindjakke varer 4 år i referencebudgettet, mens den varer 6 år i minimumsbudgettet.

Hygiejne og sundhed

Hygiejne- og sundhedsområdet dækker over det jævnlige forbrug af varer, som knytter sig til personlig hygiejne og sundhed. Der er udvalgt et minimalt antal af varer, som hjælper en med at komme igennem dagligdagen på nødvendig og beskeden vis. Det vil sige, at f.eks. solbriller og parfume ikke er inkluderet i budgettet, mens budgettet indeholder shampoo, tandpasta, deodorant mv., et minimum af make-up til kvinder over 15 år, prævention, enkelte helbredsmæssige produkter, såsom babycreme og zinksalve, svag symptombehandlende medicin, såsom panodil til personer over 10 år, og udvalgte personlige hjælpemidler såsom læsebriller. Det forudsættes, at alle disse varer erhverves i de billigst tilgængelige butikker, og priserne er indhentet i Brugsen, Fakta, Matas og Apotek. Udover dette er der også afsat penge til at gå til frisør 4 gange årligt samt til ét årligt tandlægebesøg.

I referencebudgettet tilføjes flere make-up produkter til kvinder og flere produkter til personlig pleje, såsom gelé og parfume. Udover dette anskaffer man ikke produkterne i de billigst mulige butikker, men køber til tider også produkter af lidt højere kvalitet.

Transport

På transportområdet er der i minimumsbudgettet afsat penge til at transportere sig rundt på den billigst mulige måde. Der er således afsat penge til en cykel med en levetid på 9 år til hvert familiedlem samt udgifter til daglig offentlig transport i 3 zoner, dvs. et periodekort. Priserne på cykler og offentlig transport er hentet i hhv. Jupiters Cykler og DSB.

På transportområdet er der udgiftsmæssigt relativt stor forskel på minimums- og referencebudgettet. I referencebudgettet forudsættes det, at man har en bil fremfor udelukkende at bruge offentlig transport som i minimumsbudgettet. Priserne på biler samt vedligeholdelsesomkostninger og forsikring er indhentet i FDM. Hvert familiedlem antages at have en cykel.

Kultur og fritid

Kultur og fritid dækker over udgifter til underholdning, kommunikation, fysisk udfoldelse, samt deltagelse i familiemæssige- og kulturelle sammenhænge. Der er afsat penge til gaver på 500 kr. om året for hvert familiemedlem. Det anses for rimeligt, at hvert familiemedlem over 10 år skal have en billig mobiltelefon, og der er også afsat penge til en (billig) computer, og et fjernsyn, med enten tv-abonnement eller Netflix/HBO el.lign. til hele familien, samt højttalere til musik. Udover dette skal man kunne købe op til 4 bøger årligt til en pris på ca. 200 kr. pr. stk. Inden for området fysisk udfoldelse tager man i minimumsbudgettet udgangspunkt i, at man gør brug af gratis muligheder for at bruge naturen, og der er derfor afsat penge til løbesko.

For børnefamilier er der afsat penge til én tur i Tivoli eller lignende om året. Man skal også have mulighed for at kunne betale et årligt kontingent til fx et medlemskab i en fodboldklub til sine børn.

På kultur- og fritidsområdet er der i referencebudgettet indregnet en del flere udgående aktiviteter, såsom besøg på barer og koncertoplevelser. Beløb til gaver er fordoblet i forhold til i minimumsbudgettet. Herudover er der også indregnet en årlig charterferie. Dette gør, at der beløbsmæssigt er relativt stor forskel på reference- og minimumsbudgettet.

Spædbarnsudstyr

Dette område dækker over udgifter til barnevogn, tremmeseng osv. samt beklædning til spædbarnet. Der er i minimumsbudgettet taget udgangspunkt i, at moderen ammer barnet så længe som muligt, og derfor bruger familien kun få ressourcer på mad til spædbarnet. Tremmeseng, barnevogn og lignende anskaffes ved køb i Den blå avis. Det antages, at genstande såsom barnevogn genbruges, hvis man får mere end ét barn. Priserne på spædbarnsområdet er indhentet på Den Blå Avis (DBA), Babytrold, Änglamark, Coop og BabyDan.

I referencebudgettet erhverves spædbarnsudstyr i almindelige butikker frem for i Den Blå Avis. Priserne er indhentet i samme butikker som nævnt ovenfor.

Dagligvarer

Her indgår udgifter til rengøringsartikler og andre husholdningsvarer, som forbruges i dagligdagen. Dette er alt fra elpærer til opvaskesæbe. Der er taget udgangspunkt i, at man skal kunne dække rengøring og vedligeholdelse af det udstyr, som indgår i minimumsbudgettet, men med de billigst tilgængelige produkter, som dog i videst muligt omfang forudsættes at have en vis miljømæssig standard. På dette forbrugsområde indgår underkategorierne rengøring, opvask, servering af mad, tøjvask, vedligehold af beklædning, og boligudstyr med 46 forskellige varer i alt. Priserne på dagligvarer er indhentet i Fakta, SuperBrugsen, Silvan og Nemlig.com.

I referencebudgettet erhverves dagligvarer i almindelige butikker frem for i discountbutikker.

Varige forbrugsgoder

Denne kategori dækker over varer, som har en lang levetid, og som alle personer i husstanden er fælles om, såsom møbler, lamper, køleskab og andet køkkenudstyr. Disse varer forudsættes at have en ekstra lang levetid i minimumsbudgettet, så man beholder altså sine møbler i så lang tid som muligt. F.eks. forudsættes det, at en kommode kan vare i 25 år. Møbler anskaffes i IKEA, og der er tale om de billigst mulige modeller. I minimumsbudgettet er der ikke plads til hverken opvaskemaskine, tørretumbler eller mikrobølgeovn, men det anses som en nødvendighed at have en vaskemaskine. Priserne på varige forbrugsgoder er indhentet i IKEA, Imerco, Jysk, Punkt1, Bilka og SuperBrugsen.

I referencebudgettet har man - udover det man har i minimumsbudgettet - både en opvaskemaskine, tørretumbler og en mikrobølgeovn, og de ting, som man anskaffer, er ikke nødvendigvis de billigste modeller. Priserne er indhentet i selvsamme kæder som nævnt ovenfor.

Forsikring

I minimumsbudgettet er der medtaget to forsikringer: en familieforsikring og et A-kassebidrag. Familieforsikringen er en indboforsikring og har samme pris uanset antal personer i husstanden. Priserne på forsikringerne er indhentet fra forsikringsguiden.dk.

I referencebudgettet indgår, udover forsikringerne i minimumsbudgettet, også en ulykkesforsikring og en sygeforsikring, hvor udgifterne til disse afhænger af familiens størrelse.

Boligomkostninger

Familien skal inden for rammen af budgettet kunne bo i en almindelig og beskeden bolig og kunne betale udgifter til vand, varme og el. Der er tale om en lejebolig på 50 m² for enlige unge (under 28 år) og 60 m² for andre enlige, plus 10 m² for hver ekstra person i familien. Det forudsættes, at den pågældende bolig har en række basisinstallationer, som inkluderer elforsyning, VVS-installationer og køkken.

Huslejen er beregnet ud fra det krævede boligareal ganget med en geografisk bestemt gennemsnitlig kvadratmeterpris. Den gennemsnitlige kvadratmeterpris tager udgangspunkt i prisen på almene boliger, og dermed er almene boliger fastsat som boligstandarden i minimumsbudgettet. Disse kvadratmeterpriser er blevet indhentet fra Landsbyggefondens data og beregnet som et gennemsnit for almennyttige boliger i hele landet (Landsbyggefonden, 2015).

De supplerende boligudgifter er beregnet ud fra et gennemsnitligt forbrug af vand, varme og el på det areal, som husstanden har. Disse oplysninger er indhentet fra hhv. Energitilsynet og Energi styrelsen.

I referencebudgettet er det fastsatte boligareal 70m² for en enlig uden børn, plus 15 ekstra for hver yderligere person i familien. Husleje og forbrug af vand, varme og el er af samme størrelse som i minimumsbudgettet.

8. Sammenfatning

Med nærværende publikation foreligger en beskrivelse af minimums- og referencebudgetterne for året 2015, hvordan de er opgjort, hvor store de er for forskellige familier, og hvor stor en del der går til voksne henholdsvis til børns forbrug. Budgetterne er angivet med og uden boligudgifter, da der er særlige udfordringer ved at bestemme dem, samtidig er udgifterne ved at have børn angivet med hhv. uden udgifter til institutioner og med hhv. uden modregning af børnefamilieydelse.

Minimumsbudgettet er udarbejdet for at vurdere, hvilke forbrugsudgifter der for forskellige husstande som minimum er forbundet med at leve et beskedent men sundt liv med mulighed for deltagelse i familie- og samfundsmæssige sammenhænge.

Budgetterne omfatter 10 forbrugsområder, som et ekspertpanel har vurderet indholdet og levetiden af i forhold til de forudsætninger, som er anvendt for minimums- og referencebudgetterne. Summen af udgifterne forbundet med at anskaffe alle de forskellige varer og tjenester, som ekspertudvalget har inkluderet og prisen fastsat, udgør minimumsbudgettet.

Minimumsbudgettet for et par med ét barn er beregnet til 16.955 kr. om måneden inklusive boligudgifter og 11.915 kr. uden boligudgifter. Tilsvarende er minimumsbudgettet for en enlig med ét barn på 11.948 kr. og 7.538 kr. med hhv. uden boligudgifter.

Minimumsbudgettet er delt op i individspecifikke udgifter og husholdningsudgifter, og det viser sig, at de husholdningsrelaterede omkostninger stiger langsommere end de individspecifikke omkostninger, når familiestørrelsen forøges. Det betyder, at der er stordriftsfordele ved at være flere personer i husstanden.

For de individspecifikke fremgår det, at udgifterne til mad og drikke er væsentlig større end udgifterne til de øvrige poster, uafhængig af familietype. Det viser sig også, at udgifterne til mad og drikke er større for mænd end for kvinder, mens udgifterne til be-

klædning og hygiejne og sundhed omvendt er større for kvinder.

For de husholdningsspecifikke omkostninger er boligudgiften langt den største og udgør mere end to tredjedele, når supplerende boligudgifter til vand, varme og el lægges til. Også udgifter til forsikringer udgør en væsentlig andel, hvorefter følger udgifter til kultur og fritid, mens udgifter til varige forbrugsgoder og dagligvarer er væsentlig mindre.

For at beregne de samlede omkostninger ved at have et barn er der anvendt de individuelle omkostninger plus de ekstra husholdningsomkostninger, der er forbundet med at have en person mere i husstanden. Det viser sig, at udgifterne ved at have ét spædbarn er særlig høje, nemlig alene 2.171 kr. pr. måned til spædbørnsudstyr og tøj mv. Herefter falder udgifterne til omkring det halve de næste år for så at stige helt frem til teenageårene, hvor de beløber sig til godt 4.000 kr. om måneden. Såfremt der ikke var forudsat friplads i børneinstitutioner, ville beløbet have været et par tusinde kr. større i begyndelsen og derefter omkring 1.000 kr. større frem til 10-12 års alderen. Hvis vi modregner børnefamilieydelsen (børnechecken) er udgifterne, som forældrene skal betale, omkring 1.000 kr. mindre om måneden, og de beløber sig så til omkring 2.000 kr. i den tidlige skolealder og omkring 3.000 kr. sidenhen, idet beregningerne her stopper ved det 18. år.

Hvis der er to børn i parfamilien, stiger omkostningerne med deres alder og beløber sig til knap 8.000 kr. om måneden, når børnene er i de sene teenageår, eller til 6.000 kr., hvis børnecheckene trækkes fra. Det er her forudsat, at der er fripladser i børneinstitutioner for begge børn helt frem til, at de når en alder, hvor dette ikke er aktuelt længere.

For parfamilier med 3 børn er omkostningerne for 3. barn nogenlunde de samme som for 2. barn, hvorved der ikke er nogen stordriftsfordele ved at gå fra 2 til 3 børn. De samlede omkostninger er beregnet til 700.984 kr. for første barn mod 637.591 kr. for det næste og 632.909 kr. for det tredje barn. Hvis man fratrækker børnecheckene bliver de tilsvarende beløb 468.256, 404.863 og 400.181 kr., mens omkostningerne – ekskl. børnecheckene – beløber sig til 914.438, 851.045 og 846.363 kr., hvis der ikke var forudsat friplads i institutioner. Det koster med andre ord minimum omkring 630.-700.000 kr. at have et barn, hvoraf en del kompen-

seres gennem børnefamilieydelsen, således at familiernes egne bidrag beløber sig til 468.256 kr. for ét barn, 873.118 for to børn og 1.273.299 for tre børn.

Udover minimumsbudgettet er der også udarbejdet et referencebudget, som angiver det normale budget for forskellige familietyper. Det viser sig, at minimumsbudgettet for enlige udgør godt halvdelen af referencebudgettet, nemlig 51-54 pct., hvis der ikke er børn eller bare ét barn, og også 54 pct., hvis der er to børn. For par uden eller med børn er minimumsbudgettet ligeledes godt halvt så stort som referencebudgettet, nemlig 54-56 pct. Såfremt boligudgifter holdes uden for budgetterne, er minimumsbudgettet fortsat omkring halvt så stort som referencebudgettet for både enlige og par med og uden børn.

Referencebudgettet indebærer, at det "netto" koster godt 1 million at "opbringe" et barn, mens det koster under en halv million ifølge minimumsbudgettet. Hvis der ikke var tale om en antagelse om fripladser i institutioner ville minimumsbudgettet ekskl. børne- og familieydelse beløbe sig til omkring 900.000 kr. mod omkring 1.300.000 kr. i referencebudgettet.

I en sammenligning mellem de nordiske lande viser det sig, at minimumsbudgettet er væsentligt større i Norge end i Danmark for en enlig med ét barn, mens der stort set ikke er nogen forskelle i minimumsbudgettet for par med to børn, når vi sammenligner et udvalg af udgifter og omregner disse til danske kroner i 2015. For referencebudgettet gælder, at der stort set ikke er nogen forskel for enlige med ét barn mellem Danmark og Norge, mens det er væsentlig mindre i Sverige end i nævnte lande. For par med to børn er referencebudgettet størst i Danmark efterfulgt af Norge, Sverige og Finland.

I hvilket omfang forskellene i minimums- og referencebudgetterne mellem de nordiske lande afspejler forskellige leveomkostninger eller forskellige normer for, hvad der bør være et minimums- hhv. referencebudget, er et spørgsmål, som kræver et nærmere nordisk samarbejde og koordinering omkring udviklingen og implementeringen af minimums- og referencebudgetter.

Kilder

AE-rådet (2006). *Fordeling og levevilkår 2008*. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Bonke, J. (2009a). *Forældres og det offentliges udgifter til børn 1995-2005*. Notat. Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Bonke, J. (2009b). Child well-being during a period with welfare reform – did children in poor families gain? *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 147, pp. 195-215.

Bonke, J. (2009c). *Forældres brug af tid og penge på deres børn*. Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag.

Bonke, J. & Browning, M. (2011). Spending on Children: Direct Survey Evidence. *The Economic Journal* 121, pp. F-123-F143.

Bonke, J. (red.), Borgeraas, E., Døvig, R., Hjort, T., Hohnen, P., Montesino, N, Rysst, M. & Salonen, T. (2005). *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. SFI – det nationale forskningscenter for velfærd. København.

Bradshaw, J. (1993). *Budget Standards for the United Kingdom*. Aldershot. Avebury.

CASA (2015). *Notat: Boligforbrug og boligudgifter*.

DST (2016). *Forbrugsundersøgelsen*, statistikbanken.

Danmark Statistik (2016). *Lavindkomstgrupper forbruger mere end de tjener*. NYT fra Danmarks Statistik. No 154.

Deeming, C. (2015). Defining Minimum Income (and Living) Standards in Europe: Methodological Issues and Policy Debates. *Social Policy & Society*. Doi: 10.101/S147474641500041X. Pp. 1-16.

DØR (2006). *Dansk Økonomi Efterår 2006*. Det Økonomiske Råd. Formandskabet.

Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford University Press.

Eurostat (2015). *People at risk of poverty or social exclusion*. Eurostat Statistics Explained.

Forbrugerstyrelsen (1993). *Forbrugerstyrelsens familiebudget – et standardbudget for danske husstande*. Rapport 1993.2.

Goedemé, T., Storms, B., Stockman, S., Penne, T. & Van den Bosch, K. (2015). Towards Cross-Country Comparable Reference Budgets in Europe: First Results of a Concerted Effort. *European Journal of Social Security*. 17/1, pp. 3-30.

Hansen, F.K. (2002). *Hvad koster det at leve? - standardbudget for familier*. Center for alternativ samfundsanalyse.

Hansen, F.K., Hansen, H. & Wingender, M.M. (2015). *Hvad koster det at leve? Referencebudget og minimumsbudget for familier*. CASA. November 2015

Hansen, F.K. & Hansen, H. (2004). *At eksistere eller at leve*. CASA. Oktober 2004

Hansen, H. & Schultz-Nielsen, M. (2015). *Kontanthjælpen gennem 25 år – Modtagere, regler, incitament og levevilkår fra 1987 til 2012*. Rockwool Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.

Konsumentverket (2015). *Konsumentverkets beräkningar av skäliga kostnader per månad*. Prognos 2015.

Landsbyggefonden (2015). <https://www.lbf.dk/media/1310579/Husleje-og-udgiftsstatistik-2015.pdf>

Lehtinin, A-R, Varjonen, J., Raijas, A. & Aalto, K. (2011). *What is the Cost of Living? Reference Budgets for a Decent Minimum Standard of Living in Finland*. WP 132. NCRC National Consumer Research Centre (2011).

Lehtinin, A-R & Aalto, k (2016) *The updated reference budgets for 2013 – What is the cost of living? Updated edition 11.4.2016*. National Consumer Research Centre. Reports 3/2014 . Helsinki

SIFO (2011). *Standard Budget for Consumer Expenditures*. 2011. National Institute for Consumer Research. Oslo.

SIFO (2016) Minimumsbudsjett for forbruksutgifter. Fagrapport. Forbrugsforskningsinstituttet SIFO. Oslo 2016.

Social- og Integrationsministeriet (2013). *En dansk fattigdomsgrænse – analyser og forslag til opgørelsesmetoder*. Ekspertudvalg om fattigdom.

The World Banke (2016). *Defining Welfare Measures*. <http://Web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY>.

UNICEF (2012). *Measuring child poverty*. Innocenti Research Centre. Report Card 10. Florence, Italy.

Warnaar, M. & Luten, A. (eds.) (2009). *Handbook of Reference Budgets on the design, construction and application of reference budgets*. Nibud, the Netherlands.

Appendiks I – Referencebudget oversigt

Tabel A.1. Referencebudget - individualspecifikke omkostninger for forskellige familietyper. 2015

		Alder						
0 år	1-2 år	3-6 år	7-10 år	11-14 år	15-17 år	18-29 år	30-49 år	50-64 år
Kr. pr. måned								
Mad og drikke								
0 ²	1339	1884						
		Piger/kvinder	2421	3009	3328	3301	3112	2861
		Drenge/mænd	2608	3281	4077	4150	3898	3427
Mad og drikke (Discount)								
0 ²	965	1358						
		Piger/kvinder	1745	2169	2398	2496	2354	2164
		Drenge/mænd	1880	2365	2938	3138	2948	2592
Beklædning og sko								
0	461	471						
		Piger/kvinder	491	474	449	613	612	610
		Drenge/mænd	438	458	428	515	588	550
Hygiejne og sundhed								
390	311	88						
		Piger/kvinder	108	243	641	751	738	614
		Drenge/mænd	108	170	292	380	380	351
Transport m. cykel og offentlig transport i 3 zoner (Rejsekort)								
0	142	146						
		Piger/kvinder	193	207	207	357	357	357
		Drenge/mænd	193	207	207	357	357	357
Transport m. cykel og offentlig transport i 3 zoner (Månedskort) ¹								
-	-	-						
		Piger/kvinder	-	-	-	617	617	617
		Drenge/mænd	-	-	-	617	617	617
Kultur og fritid (Legetøj, løbesko, mobil mv.)								
133	181	181						
		Piger/kvinder	242	555	513	1467	1042	1042
		Drenge/mænd	242	555	513	1417	992	992
Spædbarnsudstyr og tøj, 0-1-årige								
2566	1. barn							
137	2. barn							
423	3. barn							

¹ Kun relevant for enlige og par uden børn. ²Det antages, at barnet ammes det 1. år.

Note: For madvarer er der stordriftsfordele i form af 10 % besparelse ved en familiestørrelse på 2 personer, og 20 % besparelse ved en familiestørrelse på mere end 2 personer.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tabel A.2. Referencebudget – husholdningsspecifikke omkostninger for forskellige familietyper. 2015

Antal børn	0	1	2	3	4	5
Kr. pr. måned						
Dagligvarer(Rengøringsmidler og andre husholdningsartikler)						
Enlig	192	276	349	421	493	565
Par	299	391	479	555	631	706
Varige forbrugsgoder (Møbler, hårde hvidevarer, værktøj, etc.)						
Enlig	446	591	695	800	904	1009
Par	599	720	847	932	1017	1101
Forsikring						
Enlig	794	854	915	975	1035	1095
Par	1513	1586	1622	1675	1727	1780
Kultur og fritid (Fjernsyn, musikanlæg, abonnementer, gaver)						
Enlig	2591	2966	3341	3716	4091	4466
Par	3133	3508	3883	4258	4633	5008
Bolig (husleje)						
Enlig	4410	5355	6300	7245	8190	9135
Par	5355	6300	7245	8190	9135	10080
Supplerende boligudgifter (Vand, varme og el)						
Enlig	863	976	1089	1202	1315	1428
Par	1230	1442	1500	1550	1600	1650
Transport (Bil)						
Enlig	0	3274	3274	3274 ¹	3274 ¹	3274 ¹
Par	0	3274	3274 ¹	3274 ¹	3274 ¹	3274 ¹
I alt						
Enlig	13697	15419	17089	20209	21879	23549
Par	16530	18346	21426	23010	24593	26176

¹ Hvis familien skifter til en større familiebil pga. større familiestørrelse, vil dette beløb være 4434.

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Appendiks II - Ekspertgrupper

Mad og drikkevarer

Sekretær: Henning Hansen, CASA

Ekspertter: Gitte Drejer, diætist i Diætisthuset

Beklædning og spædbarnsudstyr

Sekretær: Finn Kenneth Hansen, CASA

Ekspertter: Charlotte Fischer, Teknologisk Institut,
teamleader, tekstil, byggeri og anlæg;

Else Guldager, Sundhedsplejerske

Personlig hygiejne og sundhed

Sekretær: Finn Kenneth Hansen, CASA

Ekspertter: Lars Münter, Rådet for Bedre Hygiejne;

Else Guldager, Sundhedsplejerske

Kultur, fritid og kommunikation

Sekretær: Henning Hansen, CASA

Ekspertter: Michael Fester, DIF.

Analytiker; Ida Munk – CAK (Center for Anvendt Kultur).

Rådgiver om kultur, erhvervs- og turismesamarbejde; Trine Bille,

Lektor, CBS-Department of Management, Politics and Philosophy.

Dagligvarer og varige forbrugsgoder

Sekretær: Lisbeth Rudbeck, CASA

Ekspertter: Inge Norus, tidligere Forbrugerrådet og leder af
Standardbudgettet; Ann Antons, Indretningskonsulent

Bolig

Sekretær: Finn Kenneth Hansen, CASA

Ekspertter: Frans Clemmensen, Boligselskabernes Landsforening;

Frank Hansen, tidligere Institut for Geografi;

Hans Thor Andersen, SBI

Transport

Sekretær: Malte Moll Wingender, Analyse & Tal

Ekspert: FDM (telefon- og mailudveksling med Allan Skytte Christensen, forbrugerøkonom)

Forsikring

Sekretær: Finn Kenneth Hansen, CASA

Ekspert: Forbrugerrådet, div hjemmesider

Sekretær for samtlige ekspert- og arbejdsgrupper

Malte Moll Wingender, Analyse & Tal

